

Др Благоје Пушоња

Министарство унутрашњих послова Републике Србије
Полицијска управа Крагујевац

Проф. др Драган Батављевић

Правни факултет Универзитета у Крагујевцу

ЗАШТИТА РАВНОПРАВНОСТИ ПОЛОВА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ И ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

Упоредноправна анализа

Аутори у раду најпре дају уставни и међународноправни оквир заштите равноправности полова у Републици Србији, тако да на почетку дају анализу одредаба важећег Устава Републике Србије из 2006. године, а после тога указују на најважније ратификоване међународне документе. У даљем тексту овог рада, аутори посвећују посебну пажњу законској регулативи равноправности полова у Републици Србији и институционалним оквирима заштите ове равноправности, док у завршној анализи домаћег законодавства, које регулише ову материју, значајно место заузима поглавље које се односи на заштиту равноправности полова у пракси. При том су посебно обрађене предности и недостаци ове заштите и учешће жена у свеукупном друштвеном ангажману у Републици Србији. Такође, велика пажња у раду је посвећена и савременим међународноправним оквирима наведене заштите, пре свега, европским повељама, конвенцијама и документима, као и Европском суду за људска права са седиштем у Стразбуру.

Кључне речи: Равноправност полова; Дискриминација; Република Србија; Европска унија; Законодавство; Европски суд за људска права; Хармонизација права.

1. УВОД

Време у коме живимо и радимо одише веома динамичном променом културних, социјалних, економских, политичких и других норми, па се као последица тога јавља и промена читавог скупа норми. Једна од тих промена је и поглед на полове, а његова промена се огледа у томе да се полне разлике више не гледају као строго загарантоване и задате самом природом полова. Због тога се у последње време често чују све јача мишљења да биолошки пол не може (и не сме) бити основа за разликовање друштвеног положаја жена и мушкараца.

Одредбе већине устава у свету (као и Устава Републике Србије) које се тичу равноправности полова налазе се у поглављима о људским правима и слободама и ове слободе садрже више начелних гаранција, које се не односе директно на равноправност полова, већ на сва људска права и слободе. Право на равноправност полова је једно од основних људских права и слобода и своју законску и уставну потврду добило је како у уставима држава Европе и света, тако и у међународном и европском законодавству. Због тога се право на равноправност полова и може посматрати једино кроз призму свих загарантованих људских права и слобода, а не одвојено од њих. Наиме, квалитет живота полова (пре свега, жена), у областима живота у којима се најчешће среће дискриминација по полу, у великој мери зависи од начина на који устав дефинише основне принципе на којима почивају држава и друштво.

Ово питање нарочито је изражено у земљама које се налазе у транзицији, а једна од њих је и Република Србија. Тако је, на пример, за уставе ових земаља са становишта равноправности полова битно да већ у основним начелима дефинишу равноправност полова и загарантују обавезу држава да воде политику једнаких могућности. Устав Републике Србије је по овом питању био доследан, о чему ће бити више речи у тексту који следи. Још један услов који устав мора да испуни, како би држава показала спремност да учествује у заштити равноправности полова, јесте недискриминаторна терминологија.

2. УСТАВНИ И МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ ОКВИР ЗАШТИТЕ РАВНОПРАВНОСТИ ПОЛОВА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

У случају да су одређена права загарантована уставом (основна или уставна права и слободе), као највишим општим правним актом, законодавац нема право да ова права мења и ограничава. Напротив, законодавац само може да пропише начин остваривања ових права. За разлику од ових права, постоје и законска права, тј. она права која устав

не регулише, већ то препушта закону. Оваква права могу да се мењају, па због тога можемо рећи да она, за разлику од уставних права, немају ексклузивно место у каталогу људских права.

У уставна права спада и право на *равноправност полова* и за његово остваривање посебно је битно да устав садржи гаранцију непосредне примене уставних одредаба о људским правима и непосредне уставносудске заштите људских слобода и права (институт уставне жалбе). Такође, овде је битно поменути и одступања од људских права и основних слобода, која су допуштена у појединим ситуацијама (ванредно и ратно стање). Због значаја и утицаја одступања од људских права и слобода у појединим ситуацијама, ово питање је регулисано и Пактом о грађанским и политичким правима.¹ Права и слободе грађана које се не могу ограничити (чак ни у ванредној или ратној ситуацији) називају се апсолутним правима.²

С обзиром на то да Република Србија тежи придруживању Европској унији и да је чланица Уједињених нација од 2000. године (СФРЈ је била једна од земаља-оснивача УН-а 1945. године), она се залаже за законско регулисање и побољшање положаја полова у пракси. Међународни документи, а посебно они донети унутар Европске уније, послужили су као инспирација и путоказ за доношење наших закона и при сачињавању одредаба Закона о равноправности полова. У том циљу, посебно се деловало у периоду од 2000. године до данас, тако да је дошло до многих позитивних промена, као и формирања бројних органа од стране Републике Србије, који штите и гарантују равноправност полова. У ове органе, пре свега, спадају: Министарство рада и социјалне политике, Савет за родну равноправност Владе Републике Србије, Управа за родну равноправност, Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова Народне скупштине, Заштитник грађана (омбудсман), Повереник за заштиту равноправности и бројне институције родне равноправности на покрајинском и локалном нивоу.

Поред оснивања ових органа, усвојени су следећи документи: Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности, Национална стратегија за превенцију и заштиту деце

¹ Према чл. 4 Пакта о грађанским и политичким правима, „у случају да изузетна општа опасност угрози опстанак нације и да је то објављено службеним актом, државе чланице овог акта могу да предузму, у оном строгом обиму у којем стање захтева, мере које одступају од обавеза предвиђених овим пактом...“.

² У ова права спадају, на пример: право на живот, право на психички и физички интегритет, неприкосновеност људског достојанства, забрана ропства и принудног рада, право на држављанство, забрана изазивања и подстицања расне, националне, верске или друге нетрпељивости и слично.

од насиља и Акциони план за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности за период од 2010. до 2015. године. Што се самог законодавства Републике Србије тиче, ту је дошло до бројних промена закона из кривичног, радног и породичног законодавства, као и до доношења нових, кључних закона везаних за равноправност полова – Закона о забрани дискриминације и Закона о равноправности полова. Нажалост, и поред свега наведеног што је наша држава урадила по питању равноправности полова, и даље је учешће жена у одлучивању и политичком животу врло скромно (нарочито је тај проценат мали у Народној скупштини), па је потребно енергичније реаговати у овом сегменту. У сваком случају, намеће се закључак да је постизање пуне родне равноправности полова трајан процес и он захтева постепену и корениту промену свести и ставова јавног мњења.³

2.1. Устав Републике Србије из 2006. године

Постоји читав скуп основних људских права која гарантује Устав Републике Србије, као основни и највиши општи правни акт. Основне одредбе Устава и уводне опште одредбе у поглављима о људским правима и слободама садрже опште гаранције које се гарантују свима, без дискриминације према било којем личном својству (пол, раса, вероисповест и друго). Међу овим општим уставним гаранцијама могу се набројати: 1) концепт уставне државе; 2) политика једнаких могућности као обавеза државе; 3) однос међународног и унутрашњег права; 4) непосредна примена устава; 5) одступање и ограничење људских права; и 6) јемство стечених права. У Уставу се не користи дискриминаторна терминологија, већ родно неутрална форма (свако, нико).

Право полова на једнаки третман (у свим областима друштвеног живота) представља основно људско право па, у том смислу, идеја родне равноправности има свој теоријски и практични ниво реализације, као један од главних интереса целокупне друштвене заједнице. Равноправност полова је предуслов и показатељ демократије. Тумачењем и дефинисањем равноправности полова, можемо са сигурношћу рећи да у Србији нема потпуне равноправности полова у јавном и политичком животу. Решавању овог проблема (који представља један од најбитнијих елемената сваког демократског друштва и неопходан услов за улазак наше земље у Европску унију), не придаје се велики значај, иако за њега постоје следећи мотивациони подстицаји: 1) права и искрена потреба за законодавном интервенцијом у области равноправности полова; 2)

³ K. Christopher, “Family-Friendly Europe”, *The American Prospect magazine* April 8, 2002, http://www.thirdworldtraveler.com/Europe/Family_Friendly.html, 18. јун 2013.

приближавање Србије Европској унији и хармонизација прописа. Ово питање има крајње маргиналан или, у најбољем случају, формалан значај у односу на друге теме.

Питање равноправности полова и њене заштите у уставима може се регулисати на два начина, и то: 1) принцип равноправности; 2) забрана сваког вида дискриминације.

Принцип равноправности директно се гарантује унутар уставног текста – гарантовање једнакости свим грађанима, без обзира на припадност одређеном полу.⁴ Принцип равноправности у савременом праву успоставила је Општа декларација о правима човека Организације уједињених нација, из 1948. године. Касније је право на једнакост регулисано у скоро свим важећим међународним документима о људским правима, уставима и законима већине земаља. У Уставу Републике Србије (чл. 15) утврђено је да држава „јемчи равноправност жена и мушкараца и развија политику једнаких могућности“, па је Србија једна од ретких држава која је основним одредбама Устава обухватила и равноправност жена и мушкараца. Како би се начелна равноправност полова остварила и у пракси, држава посебно гарантује и њену обавезу да „води политику једнаких могућности“.

Забрана сваког вида дискриминације по било ком личном својству – није сувишно позитивном уставном нормом гарантовати равноправност полова, а поред тога и забранити сваку врсту дискриминације засноване на припадности полу. Повреде начела једнакости у пракси најчешће се врше путем дискриминације.

Реч дискриминација у преводу значи недозвољено разликовање. Дискриминација представља неоправдан и неправедан неједнак третман појединаца или група у друштву, у односу на друге. Смисао забране сваке врсте дискриминације у Уставу Републике Србије јесте обезбеђење могућности да се сва људска права гарантована Уставом остварују под једнаким условима. Према чл. 21, забрањена је дискриминација *по било ком основу* (родно неутрална дефиниција дискриминације), а посебно на основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета.

У компаративној уставности, гаранцију равноправности полова и забрану дискриминације по полу најчешће прате следеће посебне га-

⁴ Ово питање се додатно разрађује у Конвенцији о елиминисању свих облика дискриминације жена, у којој се, у чл. 1, детаљно дефинише појам „дискриминација жена“.

ранције, и то: 1) једнакост полова пред уставом и законом; 2) једнакост полова у заштити права; 3) право на рад и у вези са радом; 4) једнакост полова у политичком животу и вршењу јавних послова; као и 5) права везана за брак, породицу и родитељство.

Једнакост полова пред уставом и законом – начело једнакости је једно од најважнијих општих правних начела. Оно подразумева дужност да се у друштву обезбеди једнак и равноправан третман појединаца у свим областима друштвеног живота. Устав Републике Србије ово право гарантује чл. 21, ст. 2, а његове одредбе детаљно допуњује и проширује чл. 15 Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена. За разлику, на пример, од Устава Аустрије, који у основним одредбама регулише да су „сви грађани једнаки пред законом“ и да је „искључена свака предност на основу рођења, пола, сталежа, класе и уверења“, ⁵ Устав Републике Србије не гарантује недвосмислено једнакост жена и мушкараца, односно полова, већ само наводи да су „пред Уставом и законом сви једнаки“.

Једнакост полова у заштити права – иако је самим гарантовањем једнакости свих пред уставом и законом гарантована и заштита права полова, у компаративној уставности често се срећу примери да устави посебним одредбама гарантују и једнакост свих грађана у заштити људских слобода и права (на пример, устави Швајцарске, Италије, Аустрије, Шведске, Пољске, Србије и слично). Чланом 36 Устава Републике Србије „јемчи се једнака заштита права пред судовима и другим државним органима, имаоцима јавних овлашћења и органима аутономне покрајине и јединица локалне самоуправе“. Према овој одредби Устава, свако (било које лице, без обзира на пол) има право на жалбу и друго правно средство пред судовима и другим органима.

Права на рад и у вези са радом – да би људи заиста били равноправни, морају им се пружити једнаке шансе у свим сегментима живота (породици, образовању, информисању, култури, запошљавању, раду, лечењу и слично). Права на рад и у вези са радом гарантују се многим међународним документима о људским правима, а неки од њих су и раније поменути: Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, Повеља о основним правима у Европској унији, Европска повеља о социјалним правима и слично. Права везана за рад и у вези са радом, која су дефинисана овим међународним документима углавном се односе на: 1) право на поштовање достојанства личности на радном месту; 2) право на правичну и једнаку зараду на истим радним местима; 3) право на стручно усавршавање и једнаку могућност напредовања; 4)

⁵ Устав Републике Аустрије, чл. 7, ст. 1.

право на једнаке могућности приликом запошљавања; 5) посебну заштиту жена на раду; и 6) заштиту материнства. Устав Републике Србије би, дакле, поред ових права, требало да садржи и изричиту забрану дискриминације на радном месту по основу брачног стања и материнства (ово подразумева и увођење одредбе којом се забрањује отпуштање са посла током трудноће и породилског одсуства).

Устав Републике Србије из 2006. године у чл. 60 даје опште гаранције слободног избора рада, једнаких услова и доступности свих радних места, достојанства личности на раду, безбедних и здравих услова рада, посебне заштите на раду, ограниченог радног времена, права на дневни, недељни и годишњи одмор, правичне накнаде за рад и права на заштиту за случај престанка радног односа. Женама се гарантује и посебна заштита на раду, као и посебни услови рада, али ова заштита није прецизирана и шире обрађена, већ се ово питање шире регулише посебним законом. Једна од забрана коју наш устав прописује у вези са радом јесте забрана принудног рада, као и сексуално или економско искоришћавање лица које је у неповољном положају (чл. 26, ст. 3).

Једнакост полова у политичком животу и вршењу јавних послова – политичка права се у Уставу Србије гарантују као општа права једнака за све грађане.⁶ У ова права спадају, на пример: право на учешће у јавној власти (чл. 53), изборно право (чл. 52), слобода политичког и другог удруживања (чл. 55), и др. У неким уставима (устави Француске, Португалије и слично), као и у многим међународним документима,⁷ једнакост полова у политичком животу се гарантује као посебна уставна гаранција равноправности полова. Устав Републике Србије у чл. 100 садржи одредбу којом се регулише равноправност и заступљеност полова у Народној скупштини, али не и у другим органима (ова одредба није општег карактера).

Права везана за брак, породицу и родитељство – Уставом Републике Србије се гарантује више права и слобода везаних за брак, породицу и родитељство. Пратећи међународне документе у овој области, Устав у чл. 62, ст. 1 прописује да „свако има право да слободно одлучи о закључењу и раскидању брака“, сужавајући ту одредбу само на брачне заједнице између мушкараца и жена (изузимајући истополне бракове) већ у

⁶ С обзиром на то да су ова права прописана за све грађане, без обзира на било које њихово лично својство, могло би се претпоставити да се женама и мушкарцима ова права гарантују под једнаким условима и да се она користе једнако без обзира на пол.

⁷ Многи међународни документи гарантују једнакост полова у политичким правима, а неки од најважнијих су: Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, Декларација о једнакости између жена и мушкараца, Конвенција ОУН о женама и слично.

следећем ставу истог члана. Према њему, „брак се закључује на основу слободно датог пристанка мушкарца и жене пред државним органом“. Имајући у виду напред наведено, Устав потпуно обухвата равноправност мушкараца и жена у браку, и то приликом његовог закључења, трајања и раскида (чл. 62, ст. 3). Такође, ванбрачна заједница између двоје људи изједначава се са браком (чл. 62, ст. 4), док се одредбама чл. 63 Устава одређује да „свако има право да слободно одлучује о рађању деце“. Рађање деце је једно од најосетљивијих *женских људских права* и питање које представља њихов јасан показатељ, иако Устав не наводи да је субјект овог права једино и само жена (већ користи неутралну језичку форму „свако“).⁸

Поред слободе да одлучују о слободном ступању и раскидању брака, грађани према Уставу Републике Србије имају право на равноправност у родитељству, односно у њиховим правима и дужностима у издржавању, васпитавању и образовању своје деце, које стичу у тренутку када постану родитељи (чл. 65, ст. 1). Чланом 66 Устава дефинисана је и посебна заштита породице, мајке, самохраног родитеља и детета. Специфичан проблем представља начин дефинисања „посебне подршке и заштите“ које уставу пружају мајкама „пре и после порођаја“. Неке облике заштите Устав прописује и другим члановима. На пример, чл. 68 Устава, у коме се обрађује здравствена заштита, наводи да „деца, труднице, мајке током породилског одсуства, самохрани родитељи са децом до седме године и стари остварују здравствену заштиту из јавних прихода“. Ближе одређивање посебне заштите породице, мајке и детета Устав препушта закону.

Устав Републике Србије из 2006. године јемчи *очување нивоа стечених права и њихову заштиту* (чл. 19 и 20). Ова уставна норма је општег карактера и односи се на сва људска права и слободе, а постоје два главна објашњења за њено прописивање. *Одступање и ограничење људских права* допуштено је само у Уставу прописаним случајевима (чл. 202), по прописаном поступку и у допуштеном обиму. Треба посебно навести и став 2 чл. 202, који прописује да одступање од људских и мањинских права у ванредном или ратном стању не сме да доведе до разликовања грађана на основу „расе, пола, језика, вероисповести, националне припадности или друштвеног порекла“.

2.2. Ратификовани међународни документи

Људска права представљају универзалне вредности које су заштићене како унутрашњим законодавством, тако и бројним прописима међу-

⁸ М. Пајванчић, *Правни оквир равноправности полова*, Нови Сад 2008, 57–64.

народног права (који се, у једном свом делу, тичу равноправности полова). Ова људска права, која су прихваћена на међународном нивоу у бројним декларацијама, пактовима, конвенцијама и слично, унутрашње право прихвата и гарантује уставима. Тиме она постају део унутрашњег права сваке појединачне државе која их ратификује и примењује. Због тога, однос унутрашњег права и ратификованих међународних докумената представља један врло битан сегмент поштовања људских права, међу којима је и равноправност полова. У ту сврху треба поменути неколико правила (начела) које треба да поштује сваки устав, а то су:

1. Начело непосредне примене међународног права (ратификованих конвенција и општеприхваћених правила међународног права) које Устав експлицитно утврђује – према овом начелу, национални судови су обавезни да суде на основу Устава и закона, као и на основу међународних уговора;
2. Примат међународног права над унутрашњим правом и усаглашавање унутрашњег права са међународним стандардима;
3. Право на заштиту људских права пред међународним телима, укључујући право грађана да се обрате одговарајућим међународним судовима;
4. Обавеза државе да гарантује и обезбеди примену одлука међународних тела;
5. Забрана ограничења права или слобода под изговором да нису зајемчена уставом.⁹

Република Србија је (раније у саставу СФРЈ, СРЈ, затим СЦГ и, на крају, од 2006. године као самостална држава) ратификовала скоро све међународне документе у области људских права, права жена и деце и међународног хуманитарног права, у које спадају:

1. Универзална декларација о правима човека из 1948. (*Сл. лист СФРЈ*, бр. 7/1971);
2. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода из 1950. (*Сл. лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 9/03, 5/05 и 7/05);
3. Резолуција Генералне скупштине УН 2200 А из 1966. (*Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 7/71);
4. Међународни пакт о грађанским и политичким правима из 1966. (*Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 7/1971);

⁹ М. Пајванчић, „Општи уставни оквир равноправности полова – примери компаративне уставности“, *Љетна школа родне равноправности*, Бања Лука 2013, 68–69.

5. Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена из 1979. (*Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 11/81);
6. Најробијска правила о побољшању будућег положаја жена из 1985;
7. Декларација о политици супротстављања насиљу према женама у демократској Европи из 1993;
8. Пекиншка декларација и Платформа за акцију из 1995;
9. Декларација о једнакостима између жена и мушкараца као фундаментални критеријум демократије из 1997;
10. Повеља за европску безбедност из 1999;
11. ОЕБС-ов Акциони план 2004. године за унапређење равноправности полова из 2004;
12. Резолуција 1464 Савета Европе „Жене и религија у Европи“ из 2005.

Почетком 2003. године, Република Србија је примљена у пуноправно чланство Савета Европе. Наша земља није чланица Европске уније. И поред тога, резолуцијом о придруживању Европској унији, Народна скупштина Републике Србије се обавезала да ће усклађивању националног законодавства са правним прописима Европске уније дати приоритет и затражила је од Владе Републике Србије да предузме потребне мере на том плану. Међутим, ратификовањем наведених европских докумената, омогућено је Европској унији да кроз своје извештаје прати стање у нашој земљи.¹⁰ Статус прихваћених и ратификованих међународних норми и стандарда у домаћем праву уређен је Уставом Републике Србије. Према чл. 16 Устава, „општеприхваћена правила међународног права, саставни су део правног поретка Републике Србије и непосредно се примењују“. Сходно томе, национални судови суде на основу Устава и закона и у њиховим оквирима, као и на основу потврђених и ратификованих међународних уговора (чл. 142). Међународно право има примат над унутрашњим, али о томе постоје непотпуна и противречна правила.

3. ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА ЗАШТИТЕ РАВНОПРАВНОСТИ ПОЛОВА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

У Србији је свака врста деловања која је била усмерена на једнак третман полова на тржишту рада, спречавање насиља над женама, као

¹⁰ О. Милисављевић, Ж. Албинезе, *Коментар Закона о раду са регистром појмова*, Београд 2005, 8.

и на равномерну заступљеност на руководећим функцијама и политичком животу, била сужена због недостатка одговарајућих закона и, још више, механизма за њихово спровођење. Док у неким европским земљама (посебно нордијским – Исланд, Данска, Норвешка и Финска) доста дуго постоје сви потребни закони који регулишу материју равноправности полова,¹¹ за Србију се може рећи да тек гради политички, културни и законодавни амбијент сличан развијеним демократским државама света и Европе. Република Србија је, нарочито 2005. године, у свој правни систем и дугорочну политику у обезбеђивању равноправности полова и недискриминаторног окружења према половима, донела више основних правних аката и стратешких докумената, међу којима су најзначајнији Закон о забрани дискриминације и Закон о равноправности полова.

Законом о забрани дискриминације, који је донет средином 2009. године,¹² уређује се „општа забрана дискриминације, облици и случајеви, као и поступци заштите од дискриминације“. Садржина Закона о забрани дискриминације је обрађена у 63 члана, који су груписани у девет делова. Наравно, треба имати у виду да је принцип забране дискриминације обрађен и у другим законима, па нас то наводи на закључак да је овај принцип добио широк нормативни простор у нашем законодавству.

Закон о равноправности полова је усвојен од стране Народне скупштине Републике Србије 11. децембра 2009. године, а њиме се уређује стварање једнаких могућности, остваривање права и обавеза, предузимање мера за спречавање и отклањање дискриминације по основу пола, као и поступак правне заштите у случају дискриминације.¹³ Материја Закона о равноправности полова груписана је у осам делова.

Поред наведена два најважнија закона, постоје и бројни други законски прописи о заштити равноправности полова. Наиме, 2005. година била је кључна за нашу државу у смислу доношења бројних закона који су за материју имали обезбеђење равноправности полова. Такође, сам Закон о равноправности полова није детаљно регулисао комплетну материју из ове области, па је за пуно спровођење равноправности полова у пракси неопходно постојање и примена још неколико основних правних аката и стратешких докумената, као што су: 1) Породични закон; 2) Закон о раду; 3) Кривични законик; 4) Закон о спречавању злостављања на раду; 5) Закон о избору народних посланика; 6) Закон о локалним изборима; и бројни други. Циљ њиховог доношења је, према томе, намера

¹¹ Ове земље су своје законе о равноправности полова донеле крајем седамдесетих година прошлог века.

¹² Закон о забрани дискриминације, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 22/09.

¹³ В. Јарић, Н. Радовић, *Речник родне равноправности*, Београд 2011, 124–125.

да се наше законодавство у овој области хармонизује са законодавством Европске уније и спроведу одредбе Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације над женама.

4. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР ЗАШТИТЕ РАВНОПРАВНОСТИ ПОЛОВА

Почетак XXI века, односно 2000. година (после промена извршених 5. октобра), везује се за процес правних и институционалних реформи у многим гранама друштвено-политичког живота Републике Србије. Ове промене доводе до доношења бројних нових закона, као и до формирања нових, почев од локалних, па све до највиших државних институција. Једна од промена на путу Србије према евро-интеграцијама, јесте и доношење читавог сета закона усмерених на заштиту равноправности полова и њихову практичну примену, као и оснивање више институција и тела чији је главни задатак управо ова заштита. Ради целовитости приказа институционалног механизма Републике Србије на пољу остваривања равноправности полова, на овом месту навешћемо њихов списак. У те институције спадају:

1. Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова у Народној скупштини;
2. Савет за родну равноправност Владе Републике Србије;
3. Управа за родну равноправност у оквиру Министарства рада и социјалне политике;
4. Заштитник грађана (омбудсман);
5. Повереник за заштиту равноправности;
6. Судска заштита;
7. Институције родне равноправности на покрајинском нивоу;
8. Тела локалне самоуправе за родну равноправност.

Из наведеног списка, може се приметити и условна подела ових институција на две групе.¹⁴ У прву групу спадају институције које прате стање у домену равноправности и примену постојећих законских прописа,¹⁵ док у другу групу спадају институције које обезбеђују одређени вид заштите у случају дискриминације.¹⁶

¹⁴ С. Попић, *Приручник о родној равноправности и родно заснованом насиљу за државне службенике и службенице*, Београд 2012, 47–55.

¹⁵ У ову групу институција долазе Одбор за родну равноправност у Народној скупштини, Савет за равноправност полова Владе Републике Србије, Управа за родну равноправност у оквиру Министарства рада и социјалне политике, као и сличне институције родне равноправности на покрајинском нивоу.

¹⁶ У ову групу институција долазе, пре свега, Заштитник грађана (омбудсман) и Повереник за заштиту равноправности, као и надлежни судови.

Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова (најпре је формиран под називом Одбор за равноправност полова 2002. године) образован је као стално радно тело Народне скупштине јула 2010. године. У надлежности овог Одбора спада, између осталог, разматрање „предлога закона и другог општег акта са становишта унапређивања и постизања равноправности (родне једнакости) полова, сагледавање стања вођења политике, извршавање закона и других општих аката од стране Владе и других органа и функционера одговорних Народној скупштини, са становишта поштовања равноправности полова“.

Идеја о оснивању Савета за равноправност полова, који ће се бавити промовисањем, остваривањем и унапређивањем родне равноправности, спроведена је у праксу октобра 2004. године, с тим што је Савет 2013. године променио назив у *Савет за родну равноправност Владе Републике Србије*, према Одлуци о образовању Савета за родну равноправност.¹⁷ Иако представља стручно саветодавно тело у оквиру извршне власти, са веома ограниченим мандатом и суженим деловањем, Савет је успео да се наметне као један од водећих инструмената за постизање родне равноправности у Републици Србији. Један од главних успеха Савета за родну равноправност јесте формулисање и доношење Националног акционог плана за побољшање положаја жена и родну равноправност 24. јуна 2010. године, на чије су се доношење обавезале све државе-чланице Савета безбедности, прихватајући Резолуцију 1325. Правну основу за то даје сам Устав Републике Србије у чл. 15, а затим и Закон о равноправности полова.¹⁸ Савет за родну равноправност Владе Републике Србије сарађује са многим међународним организацијама попут УН-а, ОЕБС-а и Савета Европе, са организацијама цивилног сектора на локалном и државном нивоу, невладиним и експертским институцијама и бројним медијима.

Управа за родну равноправност налази се у саставу Министарства рада, запошљавања и социјалне политике и врши анализу стања, као и предлагање даљих мера у области родне равноправности, ради на побољшању положаја жена и промоцији политике једнаких могућности. Такође, у домен њеног деловања спадају и израде нацрта закона и других прописа из ове области. Један од најважнијих успеха Управе је припрема текста Закона о родној равноправности, кога је Народна скупштина Републике Србије усвојила 2009. године и припрема и спрово-

¹⁷ Одлука о образовању Савета за родну равноправност, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 35/13.

¹⁸ З. Шијачки, *Механизми за родну равноправност и њихова улога*, 3, http://www.e-jednakost.org.rs/kurs/kurs/download/mehanizam_z_a_rodnu_ravnopravnost.pdf, 21. децем. 2013.

вођење Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређење равноправности полова из 2008. године. Отуда су приоритети ове управе везани, пре свега, за промоцију и имплементацију наведеног Закона и реализацију Акционог плана за спровођење наведене Националне стратегије.

Заштитник грађана (омбудсман) постоји у великом броју земљама, као посебна институција за заштиту људских права.¹⁹ У Републици Србији, он је установљен Законом о локалној самоуправи из 2002. године (на нивоу локалне самоуправе), док је касније ово тело предвиђено и чл. 138 Устава Републике Србије из 2006. године (на републичком нивоу). Одлука о успостављању институције Покрајинског омбудсмана донета је 2002. године, а први војвођански омбудсман изабран је 2003. године. С обзиром на то да реагује у случајевима кршења основних људских права, то значи да омбудсман мора деловати и у случају када се људска права крше на основу полне припадности. Због тога се у оквиру тела омбудсмана, на свим нивоима, оснивају посебни сектори који се баве питањима родне равноправности.

Поред свих државних и недржавних органа, који у оквиру својих општих надлежности имају и остваривање и заштиту равноправности полова, у Републици Србији је 2010. године, одлуком Народне скупштине, установљен и специјализовани заштитник грађана (омбудсман), под називом Повереник за заштиту равноправности, са седиштем у Београду. Његово установљење је директна последица доношења Закона о забрани дискриминације 2009. године.²⁰ Овај повереник је индивидуални, специјализовани, самостални и независни државни орган, чији је основни задатак борба против свих облика и видова дискриминације, отклањање последица дискриминације и остваривање и заштита равноправности у свим сферама друштвеног живота. Повереник спроводи поступак по притужбама због дискриминације, коју може да поднесе свако ко је дискриминисан, као и невладине организације које се баве људским правима и друга лица. У скоро свим европским државама постоје независна тела која се баве сузбијањем дискриминације. Она су повезана у једну мрежу која се зове *Equinet (European Network of Specialized National Equality Bodies)*.²¹ Крајем 2010. године институција

¹⁹ Често се срећу и други називи за омбудсмана: народни правобранилац, медијатор, народни адвокат, парламентарни повереник, заштитник грађана.

²⁰ С. Југовић, З. Вукашиновић-Радојичић, „Повереник за заштиту равноправности – почетка искуства Републике Србије“, *Права дјетета и равноправност полова – између нормативног и стварног* (ур. Г. Марковић), Источно Сарајево 2012, 563–577.

²¹ Equinet је тело које координира и олакшава размену информација између органа држава Европе које се баве заштитом равноправности и борбом против дискриминације. Тренутно се састоји од 38 тела из 31 европске земље.

Повереника за заштиту равноправности Србије постала је пуноправни члан ове мреже, што јој омогућава да користи богата искуства оних који се већ годинама успешно боре против дискриминације.

Закон о равноправности полова предвиђа могућност *судске заштите* у случају дискриминације, и то кроз посебан парнични поступак,²² који се покреће тужбом. Наиме, уколико је притужба због повреде дискриминаторним понашањем поднета Поверенику за заштиту равноправности, он је овлашћен да покреће антидискриминационе парнице. У том случају, Повереник сам процењује да ли постоји потреба за подизањем тужбе. Други начин заштите грађана од дискриминације јесте покретање судског поступка против дискриминатора. Тужбу надлежном суду може да поднесе било које лице које сматра да је дискриминисано, а у спору се примењују одредбе Закона о парничном поступку.

Када је реч о *заштити равноправности полова на покрајинском нивоу*, треба рећи да су се зачеци механизма ове заштите и њено пуно имплементирање у пракси десили, управо, на подручју Аутономне Покрајине Војводине и она је, до данас, остала лидер на овом подручју за целу Републику Србију. Данас, Војводина има неколико тела за заштиту равноправности полова, у које спадају: 1) Покрајински секретаријат за привреду, запошљавање и равноправност полова (2002); 2) Савет за равноправност полова (2002); 3) Покрајински омбудсман (2003); 4) Одбор за равноправност полова у Скупштини АП Војводине (2003); и 5) Завод за равноправност полова (2004).

Коначно, постоје и *тела на нивоу локалне самоуправе за заштиту родне равноправности*, а њихово убрзано формирање и укључивање у планирање мера за унапређење родне равноправности и безбедности на локалном нивоу почиње после промена у Републици Србији 2000. године. Најважнији европски документ који се тиче оснивања ових тела је Европска повеља за родну равноправност на локалном нивоу (чланови 21–23), а потписнице Повеље (општине и региони) су се обавезале да принципе наведене равноправности примене у пракси и да спроводе њене одредбе. Свака потписница је, такође, дужна да припреми Акциони план за спровођење Повеље. Прва општина у Србији која је потписала Повељу марта 2011. године, било је Прокупље, а до сада је 11 српских општина (градова) потписало Повељу, док преко 100 има основан механизам, односно радно тело, које је задужено за питање родне равноправности на локалном нивоу.

²² Закон о равноправности полова, чл. 43–51.

5. САВРЕМЕНИ МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ ОКВИР ЗАШТИТЕ РАВНОПРАВНОСТИ ПОЛОВА

Када говоримо о правном регулисању положаја жена на међународном плану, уочавају се две различите фазе. Прва траје до Другог светског рата и поклапа се са важењем класичног међународног права. Друга фаза започиње завршетком рата и обухвата период важења савременог међународног права. У класичном међународном праву, већина људских права налазила се у домену унутрашње надлежности држава, док се тридесетих година XX века почиње размишљати о томе да проблематика равноправности жена постане обавезна норма међународног права. То се и десило после Другог светског рата, захваљујући, пре свега, Организацији уједињених нација, неких специјализованих агенција и регионалних организација.

О значају и начелу једнакости полова сведочи и први међународни документ, донет одмах после Другог светског рата – Универзална декларација о људским правима из 1948. године, у којој је истакнуто да је „признање урођеног достојанства и једнаких неотуђивих права свих припадника људског рода, темељ слободе, правде и мира у свету“. И на нивоу Европске уније је донето мноштво документа о равноправности полова. Тако су чланице Европске уније 2000. године у Ници усвојиле Повељу о фундаменталним правима у Европској унији, у којој је дефинисано да се начело равноправности полова уводи у сва подручја и активности политике. Кључни документ Европске уније, који дефинише политику активног деловања у циљу равноправности полова јесте Стратегија Европске уније за равноправност између жена и мушкараца.

Уједињене нације су основане потписивањем Повеље Уједињених нација²³ у Сан Франциску 26. јуна 1945. године као универзална, међународна међудржавна организација. У њен састав најпре је ушло 50 земаља оснивача. Данас, после више од пола века, већина земаља у свету је ратификовала Повељу,²⁴ тако да ова организација данас има 193 државе чланице. Главно седиште УН је у Њујорку, док су у Европи седишта у Женеви и Бечу, где се налази и већина специјализованих агенција и других међународних организација. Уједињене нације су наставиле рад

²³ Повеља је ступила је на снагу 24. октобра 1945. године, јер су је тада ратификовале Република Кина, Француска, Савез Совјетских Социјалистичких Република, Уједињено Краљевство и Сједињене Америчке Државе. Демократска Федеративна Југославија је ратификовала Повељу и она је објављена у *Службеном листу ДФЈ*, бр. 69/45.

²⁴ Ватикан је стална земља посматрач и стога није пуна потписница Повеље.

Друштва народа, које је постојало између два светска рата.²⁵ У уводном делу Повеље стоји: „Ми народи Уједињених нација решени (...) да воспоставимо веру у основна права човека, у достојанство и вредност људске личности, у равноправност мушкараца и жена“. У чл. 1, ст. 3 Повеље изричито се наводи „подржавање и развијање поштовања према људским правима и према основним слободама за све без обзира на (...) пол“, као један од основних циљева Уједињених нација.

Савремена међународна регулатива људских слобода и права започиње Повељом Уједињених нација, којом су људска права попримила интернационални карактер, а он је потврђен усвајањем Универзалне декларација о људским правима²⁶ на Генералној скупштини УН-а, 10. децембра 1948. године. Универзална декларација о људским правима је утврдила и прописала скуп најважнијих грађанских, политичких, економских, социјалних и културних слобода и права, а за наш рад су посебно значајни чланови 16 и 25, који регулишу склапање брака и заснивање породице, односно посебну заштиту мајке и детета. Тако, према чл. 16 Декларације, „пунолетни мушкарци и жене, без икаквих ограничења у погледу расе, држављанства или вероисповести, имају право да склопе брак и да заснују породицу. Они су равноправни приликом склапања брака, за време његовог трајања и приликом његовог развода“. Према ст. 2 истог члана, брак се склапа једино уз „слободан и потпун пристанак“ оба пола, док у чл. 7 Декларација прописује општу забрану дискриминације, заштиту грађана и њихову једнакост пред законом.²⁷ Универзална декларација о људским правима полази од претпоставке да су мушкарци и жене равноправни чланови друштва, те да су женама призната иста права као и мушкарцима.

Поред међународних инструмената општег карактера, на наднационалном нивоу је донет низ аката који своју материју базирају искључиво на правном положају жена. Неки од најважнијих докумената су: Конвенција о политичким правима жена (1952), Конвенција о држављанству удате жене (1957), Конвенција о престанку на закључење брака, минималним годинама за ступање у брак и регистравање бракова (1962), Декларација о заштити жена и деце у ванредним приликама и у оружаним сукобима (1974), Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена – CEDAW (1979), Декларација о укидању насиља над женама (1993), Факултативни протокол уз Декларацију о укидању свих

²⁵ Ово је прва међународна организација, која је између 1934. и 1938. године, више пута разматрала правни положај жена.

²⁶ Универзална декларација о људским правима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/71.

²⁷ *Борба против дискриминације у образовном систему*, Приручник за просветне инспекторе и просветне саветнике, Комитет правника за људска права, Бгд 2012, 26.

облика дискриминације жена (1999), Пекиншка декларација и Платформа за акцију, и друге. Због ограниченог простора овог рада, нећемо бити у могућности да се упознамо са решењима свих међународних инструмената, па ћемо се овде задржати, пре свега, на Конвенцији о укидању свих облика дискриминације жена (*The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women – CEDAW*), Пекиншкој декларацији и Платформи за акцију.

Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена (CEDAW) састоји се из три кључна дела: преамбуле, оперативног дела и завршних одредаба (укупно има 30 чланова) и често се описује као међународна повеља о правима жена. Конвенција даје основ за остваривање једнакости жена и мушкараца кроз обезбеђивање једнаког приступа жена и једнаких могућности у политичком и јавном животу, укључујући право гласа и кандидовања на изборима, као и образовање, здравство и запошљавање.

Септембра 1995. године у Пекингу одржана је Четврта светска конференција о женама и на њој су усвојени *Пекиншка декларација и Платформа за акцију*. Ово је била последица дугогодишње борбе Уједињених нација за женска људска права. Основни смисао Пекиншке декларације је унапређивање једнакости права и урођеног људског достојанства жена и мушкараца, који су, још раније, дати у међународним документима (повељама, конвенцијама, пактовима и слично). Такође, њиме је настављена борба за пуну имплементацију људских женских права и права деце, као неотуђивих људских права, за давање већих овлашћења и напредовање жена, чиме се гарантује могућност њихове пуне афирмације и испољавања свих потенцијала жена у друштву. Пекиншком декларацијом, чланице-потписнице Уједињених нација су се обавезале на предузимање свих потребних мера за елиминисање свих облика дискриминације (што је прописано и ранијом CEDAW конвенцијом) и спречавање насиља над женама. Платформа за акцију се бави пре свега отклањањем препрека за равноправно учешће жена у економском, културном и политичком одлучивању, као и за остваривање једнаких права жена и мушкараца у приватном и јавном животу. Стратешки задаци Платформе фокусирани су на: 1) смањење женског сиромаштва; 2) школовање и стручно оспособљавање жена; 3) унапређивање здравља жена; 4) елиминацију насиља над женама; 5) заштиту жена у подручјима под оружаним сукобима; 6) економску равноправност у привредним делатностима; 7) повећано учешће жена на власти и у одлучивању; 8) развијање механизма за побољшање положаја жена; 9) афирмацију жена у медијима; 10) уважавање улоге жена у заштити околине и 11) женско дете и заштиту њихових права.

5.1. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода

Повеља Уједињених нација и Универзална декларација о људским правима донете су на међународном нивоу, док Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, за разлику од њих, важи на тлу Европе, односно Европске уније, као регионалне организације. Наиме, ову конвенцију донео је Савет Европе, који је основан у Лондону 5. маја 1949. године, са идејом уједињење Европе и циљем да се заштите и унапреде основна људска права и демократске вредности. Годину дана после оснивања Савета Европе био је готов коначан текст Конвенције и тадашњих 13 чланица Европске уније и Савета Европе су је потписале 4. новембра 1950. године у Риму (ступила је на снагу 3. септембра 1953. године). Касније су се земље прикључивале Савету Европе, а то је значило и прихватање Европске конвенције од стране тих држава.²⁸ Европска конвенција је представљала први корак у спровођењу права садржаних у Универзалној декларацији о људским правима, а уз њу је усвојено још 14 протокола, који су је ревидирали.²⁹

Од изузетног значаја за наш рад су чланови 8, 12 и 14 Европске конвенције. Наиме, чл. 8 заштићено је право на поштовање приватног живота, породичног живота, дома и преписке, а са њиме је тесно повезан чл. 12, којим су зајемчена права на склапање брака и на заснивање породице. Према њему, мушкарци и жене одговарајућег узраста имају право да ступају у брак и заснивају породицу у складу са унутрашњим законима, чиме се прихватају могуће разлике између правних система држава-уговорница. Можда је најбитнији чл. 14 Европске конвенције, који се односи на забрану дискриминације. Доношењем Протокола број 12 уз Европску конвенцију, дефинисана је општа забрана дискриминације. Према њему, „свако право које закон предвиђа оствариваће се без дискриминације по било ком основу“. Још једна значајна новина и, слободно се може рећи, један од највећих искорака који Европска конвенција уноси у систем заштите људских права, јесте право појединца да тражи заштиту од злоупотреба државних власти пред Европским судом за људска права.

²⁸ В. Ђерић, *Чланство државе у Савету Европе: услови, поступак пријема и надзор над извршењем обавеза*, Београд 2001, 9–12.

²⁹ М. Настић, *Уставноправни основ примене Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода у поступку пред националним уставним судовима*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш 2012, 31.

5.2. Европска повеља о родној равноправности на локалном нивоу

Родна равноправност је, данас, један од најбитнијих услова напретка друштва и државе и део универзалних људских права. Међу бројним међународним и европским инструментима (конвенцијама, директивама, пактовима и слично), који регулишу и промовишу родну равноправност, нашла се и Европска повеља о родној равноправности на локалном нивоу³⁰ коју је усвојио Савет европских општина и региона (*The Council of European Municipalities and Regions* – CEMR)³¹ на Шестој европској министарској конференцији у Стокхолму 2006. године. Регионалне власти и локалне самоуправе су се, потписивањем Повеље, обавезале да саме сачине акционе планове за родну равноправност, којима би требало да дефинишу своје приоритете, акције и ресурсе, који су потребни за остваривање циљева. Општине и региони који потпишу Повељу јавно се обавезују на то да ће следити принципе родне равноправности и спроводити одредбе Повеље.

Одредбама Европске повеље потписнице се обавезују да учврсте принцип равноправности полова у свим областима друштвеног живота, да се локалне и регионалне власти (које су потписале Повељу) активно залажу и спроводе равноправност мушкараца и жена у домаћем просторног, транспортног и економског развоја. Јасно су видљиви следећи главни резултати потписивања Повеље од стране локалних самоуправа, градова и удружења: 1) израда акционих планова за примену Европске повеље; 2) размена искустава локалних самоуправа и регионалних власти на изради локалних акционих планова; 3) објављивање публикација, едукативног материјала и студија, који за тему имају равноправност жена и мушкараца на локалном нивоу; 4) информисање и едуковање медија и институција о стандардима полне равноправности, садржаним у Европској повељи; 5) упознавање грађана са начином буџетирања унапређења полне равноправности; и 6) потписивање и прихватање Повеље од стране нових општина.

5.3. Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици

Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици је акт који је донет 11. маја 2011. године од стране Пар-

³⁰ Оригинални назив ове Повеље је *The European Charter for Equality of Women and Men in Local Life*.

³¹ Енглески назив овог савета је *The Council of European Municipalities and Regions*, CEMR.

ламентарне скупштине Савета Европе у Истанбулу. Република Србија је потписала Конвенцију 4. априла 2012. године у складу са својом Националном стратегијом за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности из 2009. године и Националном стратегијом за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима од 2011. године. Главни темељ Конвенције заснива се на заштити жртава насиља и гоњењу починилаца, а од ње се очекује да утиче на промену менталитета појединаца и група појединаца, како би се успоставила равноправност мушкараца и жена у јавном и приватном животу.

Она представља веома важан међународни документ, који даје примат дефинисању насиља над женама као родно заснованог насиља, као и раду са женама жртвама насиља, посебно насиља у породици. По први пут у Европи, ова конвенција обезбеђује стандарде за заштиту од насиља према женама и од насиља у породици, као и стандарде за заштиту жртава и кажњавање починилаца (кривично и прекршајно) овог дела. Ова конвенција даје оквире за искорењивање насиља према женама у циљу постизања стварне равноправности између жена и мушкараца. Према њеним одредбама, насиље над женама је кршење људских права и облик дискриминације над женама и под њим се може препознати свако физичко, сексуално, психичко или економско насиље засновано на полу, које доводи до патње особе женског пола, како у приватном, тако и у јавном животу.

Када говоримо о насиљу у породици, треба напоменути да оно, најчешће, има два облика, и то: партнерско насиље и међугенерациско насиље. Партнерско насиље обухвата сваку врсту насиља између супружника или партнера (садашњих или бивших). Нажалост, иако изгледа да оваква врста насиља престаје разводом брака или раздвајањем партнера, оно се често може наставити и после прекида везе.

Међугенерациско насиље је свако насиље које настаје злостављањем детета од стране његових родитеља, као и злостављање старих и немоћних лица унутар породице од једног или више чланова породице.

Конвенција прописује строго спречавање сваке врсте родно заснованог насиља. Исто тако, Конвенција предвиђа да, поред кривичноправне заштите, и у грађанским судским поступцима суд има овлашћење да наложи неком лицу да престане са одређеним понашањем и уздржи се од одређеног понашања. Уколико је извршилац кривичног дела причинио штету жртви, Конвенција предвиђа обавезу накнаде претрпљене штете. До данас је Конвенцију Савета Европе о спречавању и борби против

насиља над женама и насиља у породици потписало, поред Србије, још 18 земаља чланица Савета Европе, међу којима су: Албанија, Аустрија, Финска, Француска, Немачка, Грчка, Исланд, Луксембург, Црна Гора, Норвешка, Португал, Словачка, Словенија, Шпанија, Шведска, Македонија, Турска и Украјина.

5.4. Европски суд за људска права

Европски суд за људска права основао је Савет Европе, са седиштем у Стразбуру, 1959. године. Судије овог суда чине судије из оних земаља Савета Европе (по један судија из сваке државе), које су прихватиле и ратификовале Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода,³² па се може закључити да се његов број временом повећава (када одређена земља прихвати и ратификује Европску конвенцију, она добије свог члана у Европском суду за људска права).³³

Једно од основних људских права, као и један од основних циљева Европског суда за људска права, јесте равноправност полова. Врло је занимљиво напоменути да су припадници мушког пола подносили више представки Суду, а које су се тикале дискриминације по полу (иако се под дискриминацијом по полу подразумева неповољнији положај жене у односу на мушкарца). Међутим, дискриминацију по полу је врло тешко доказати, јер се она не дешава отворено, већ је то, најчешће, индиректна дискриминација (на пример, приликом запошљавања бирају се припадници једног пола), а починилац дискриминације то често оправдава другим разлозима (на пример, стручном спремом или недостатком квалификација). Подносилац представке мора да увери Суд да је основ дискриминације, тј. различитог поступања, припадност одређеном полу. Данас постоје бројни случајеви у којима се пред Европским судом за људска права поставило питање дискриминације на основу пола. Међутим, у многим од ових случајева Суд није сматрао да треба разматрати повреду чл. 14 Европске конвенције (дискриминација по било ком основу), јер су се, по његовом мишљењу, десиле повреде других права која су загарантована овом конвенцијом. Због тога, не постоји велики број пресуда које се тичу дискриминације по полу.

Што се тиче насиља у породици, Европски суд за људска права у

³² Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода је међународни уговор који могу потписати само земље чланице Савета Европе. Конвенција, којом се Суд оснива и која објашњава начин његовог функционисања, садржи листу права и гаранција које признаје свака држава чланица.

³³ Овакво правило није било од самог почетка рада овог суда. Наиме, раније је свака држава-чланица Савета Европе имала по једног члана и није било обавезно да је та држава ратификовала Европску конвенцију.

Стразбуру је и ту имао неколико врло важних случајева. На пример, 2009. године Суд је донео две пресуде – 25. јануара у случају *Томашић против Хрватске* и 9. јуна у случају *Опуз против Турске*. Суд је донео пресуду против ових држава, пошто њихови органи нису адекватно поступали у случајевима породичног насиља. Европски суд је, дакле, заступао становиште да је држава одговорна у случајевима породичног насиља због непредузимања одговарајућих радњи и мера, како би се насиље у породици прекинуло или решило. Тиме је Суд констатовао да немоћ државе да ефикасно спречи родно засновано насиље представља облик дискриминације жена.³⁴ Ова пресуда је јасан знак за све државе које су ратификовале Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, морају да се заложу да спрече насиље над женама, укључујући све радње и кривично гоњење починилаца.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. *Борба против дискриминације у образовном систему*, Приручник за просветне инспекторе и просветне саветнике, Комитет правника за људска права, Београд 2012;
2. Ђерић, Владимир, *Чланство државе у Савету Европе: услови, поступак пријема и надзор над извршењем обавеза*, Београдски центар за људска права, Београд 2001;
3. Ковачевић, Сузана, Межнарић, Силва, *Насиље над женама 2000 – извештај истраживања*, Центар за жене жртве рата, Загреб 2001;
4. Јарић, Весна, Радовић, Надежда, *Речник родне равноправности*, Министарство рада и социјалне политике Републике Србије, Управа за родну равноправност, Београд 2011;
5. Југовић, Сретен, Вукашиновић-Радојичић, Зорица, „Повереник за заштиту равноправности – почетка искуства Републике Србије“, *Права дјетета и равноправност полова – између нормативног и стварног* (ур. Г. Марковић), Правни факултет Универзитета у Источно Сарајеву, Источно Сарајево 2012;
6. Милисављевић, О., Албинезе, Ж., *Коментар Закона о раду са регистром појмова*, Београд 2005;
7. Настић, Маја, *Уставноправни основ примене Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода у поступку пред националним уставним судовима*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш 2012;

³⁴ С. Ковачевић, С. Межнарић, *Насиље над женама 2000 – извештај истраживања*, Загреб 2001, 31.

8. Пајванчић, Маријана, „Општи уставни оквир равноправности полова – примери компаративне уставности“, *Љетна школа родне равноправности*, Гендер центар – Центар за равноправност полова и Универзитет у Бањој Луци, Бања Лука 2013;
9. Пајванчић, Маријана, *Правни оквир равноправности полова*, Покрајински завод за равноправност полова, Нови Сад 2008;
10. Ћопић, Сања, *Приручник о родној равноправности и родно заснованом насиљу за државне службенике и службенице*, Управа за родну равноправност, Министарство рада и социјалне политике, Београд 2012;
11. Christopher, Karen, “Family-Friendly Europe”, *The American Prospect magazine* April 8, 2002;
12. Шијачки, Зорана, *Механизми за родну равноправност и њихова улога*, 3, http://www.e-jednakost.org.rs/kurs/kurs/download/mehanizam-_za_rodnu_ravnopravnost.pdf.

Правни прописи

1. Закон о забрани дискриминације, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 22/09;
2. Одлука о образовању Савета за родну равноправност, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 35/13;
3. Устав Републике Аустрије;
4. Устав Републике Србије.

Blagoje Pušonja, LL.D.

Ministry of Internal Affairs of Republic of Serbia
Police Department of Kragujevac

Full Professor Dragan Bataveljić, LL.D.

Faculty of Law, University of Kragujevac

PROTECTION OF GENDER EQUALITY IN THE REPUBLIC OF SERBIA AND THE EUROPEAN UNION (COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS)

Summary

The authors in the work first give a constitutional and international legal framework for the protection of gender equality in the Republic of Serbia, so that at the beginning they give an analysis of the provisions of the current Constitution of the Republic of Serbia in 2006, and after that they point to the most important ratified international documents. In this text, the authors pay special attention to gender equality legislation in the Republic of Serbia and institutional framework for the protection of this equality, while in the final analysis of domestic legislation, which regulates this matter, the chapter relating to the protection of gender equality in practice occupies very important place. The authors here specifically deal with advantages and disadvantages of this protection and participation of women in the complete social engagement in the Republic of Serbia. Also, in this work, great attention is paid to contemporary international legal framework of this protection, first of all the European charters, conventions and documents, as well as the European Court of Human Rights based in Strasbourg.

Key words: *Gender equality; Discrimination; Republic of Serbia; European Union law; European Court of Human Rights; Harmonization of law.*